

EL LLEGAT ARQUEOLÒGIC DE FELIP VALL A TRAVÉS DEL SEU ARXIU

Montserrat Duran Caixal

Imma Mestres Santacreu

Ot Ordeig Andreu

Arqueòlegs del Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses

L'objectiu del present article és donar a conèixer breument i de forma molt general l'arxiu documental i gràfic relacionat amb l'arqueologia i el patrimoni tonenc que reuní Felip Vall, així com els materials que va preservar i documentar. Aquest arxiu, avui propietat de la família Vall, ens ha estat cedit amablement per tal de poder posar en valor aquest llegat i promoure la seva futura digitalització, estudi i difusió.

PRESENTACIÓ

L'artista i erudit local Felip Vall Verdaguer va protagonitzar entre les dècades dels anys quaranta i setanta la majoria d'intervencions arqueològiques que es feren al municipi de Tona. Uns treballs que tenien les seves arrels en les primeres troballes i publicacions del primer terç del segle XX¹. Les excavacions de Felip Vall, realitzades per aficionats i col·laboradors, van estar molt lligades a la creació del Museu de Tona i a la seva evolució posterior fins a quedar integrat, avui, en el Centre d'Interpretació del Parc Arqueològic del Camp de les Lloses. Des de la seva inauguració l'any 2006, s'hi exposen dues col·leccions de forma permanent: la d'arqueologia municipal, hereva de l'antic Museu de Tona, i la de caràcter monogràfic,

La família Vall i altres acompanyants davant l'església de Sant Andreu del Castell el 1944. D'esquerra a dreta: Josep Cruells, Josep Colom, Joaquim Terricabras i senyora, Maria Vall Verdaguer, Maria Verdaguer Massana, Pius Vall Verdaguer, Pius Vall Amblàs i Josep M. Vall Verdaguer (Foto Arxiu Felip Vall)

Reunió d'arqueòlegs i erudits a París el 1953. D'esquerra a dreta: Dr. Martín Almagro Basch, Sr. Viñas, Felip Vall, desconegut, Clotilde Gorbea de Urquijo, Dr. Lluís Pericot Garcia i l'antropòleg Santiago Alcobé Noguer. Darrere, la catedral de Nôtre-Dame (Foto Arxiu Felip Vall)

formada a partir de les excavacions científiques practicades al jaciment des de l'any 1991 fins a l'actualitat.

Felip Vall tingué un paper rellevant en el reconeixement històric de l'església de Sant Andreu i la torre de guaita del castell de Tona. És ben coneguda la seva influència, fruit dels seus treballs arqueològics, en la declaració del conjunt com a Monument Històric Nacional l'any 1944. No s'ha d'oblidar tampoc l'aportació que exercí en les primeres intervencions de restauració de l'església de Sant Andreu del Castell, que es varen produir en els anys que ell tingué un paper molt actiu en tot el que feia referència al patrimoni de Tona a través de la creació del Patronat del Castell l'any 1956.

EL CONTINGUT DE L'ARXIU

L'arxiu d'arqueologia i patrimoni està integrat, bàsicament, pels següents materials i documents: reculls de premsa, cartells, fulletons diversos, correspondència, bibliografia, documentació escrita a mà o a màquina per Felip Vall o altres persones, imatges, fotografies, dibuixos i un darrer grup format per materials arqueològics varis que es troben a la casa estudi del pintor.

Premsa

Una part important de l'arxiu consisteix en una recopilació de retalls de premsa on es recullen notícies de temàtica cultural, patrimonial i arqueològica, editades entre el 1969 i el 2006 en diaris com *La Prensa/Cataluña*, *El Correo Catalán* i *La Vanguardia*, setmanaris com *Ausona*, *El 9 Nou* i *Diari de Vic*, i premsa local com ara *La Revistona*, entre d'altres.

Fulletons i altres impresos

Durant el buidatge de l'arxiu s'han inventariat materials editats des de l'any 1949 al 2006. Bàsicament es tracta de cartells, fulletons i guies d'exposicions, cursos d'art i arqueologia, conferències i congressos, i relacionats amb el turisme i activitats culturals locals². Destaquen els fulletons de la inauguració del Museu de Tona del 1973 i de la seva posterior inauguració, l'any 1982, com a Museu Municipal de Tona a les dependències superiors de l'actual ajuntament.

Correspondència

Les cartes que ha estat possible consultar se situen entre els anys 1944 i 1995. Distingim la correspondència entre Felip Vall i diverses institucions acadèmiques relacionades amb l'arqueologia³ o institucions polítiques⁴, i les

*Sepulcres de pedra localitzats durant l'excavació de la façana sud de l'església de Sant Andreu del Castell (1943)
(Foto Arxiu Felip Vall)*

cartes de caràcter més personal entre l'artista i diversos professors universitaris d'arqueologia i conservadors de museus: el Dr. Joan Maluquer de Motes (Universitat de Barcelona), el Dr. Martín Almagro Basch (Universidad Complutense de Madrid), el Dr. Lucien Villar (Universitat de Berna), el Dr. Eduard Junyent (conservador del Museu Episcopal de Vic) i el Dr. Enric Sanmartí Grego (director i conservador del Museu Arqueològic de Barcelona). També hi ha correspondència amb l'historiador medievalista Dr. Antoni Pladevall (Director General del Patrimoni Artístic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya entre els anys 1984 i 1986) i l'arquitecte Camil Pallàs, entre d'altres.

Algunes cartes evidencien tant la relació personal com professional que va existir entre el Dr. Eduard Junyent i el polifacètic Felip Vall, el qual reconeix el primer com a cap d'excavacions comarcals i supervisor dels seus treballs de camp des del 1943. La relació epistolar amb el Dr. Maluquer és de les més rellevants atès que s'interessa molt per les troballes arqueològiques de Tona i expressa a Felip Vall, l'any 1964, la consideració del jaciment del Camp de les Lloses com una possible necròpolis d'àmplia cronologia⁵.

Una part important de la correspondència amb la Diputació de Barcelona permet estudiar tant

Desmuntatge de la portalada renaixentista de Sant Andreu del Castell (1960) (Foto Arxiu Felip Vall)

la creació del Museu de Tona, com conèixer la cronologia de les diverses intervencions de restauració de l'església del Castell des de l'any 1957 al 1977. També s'ha fet inventari de diverses factures i rebuts del Museu de Tona i del Patronat del Castell.

Bibliografia de temàtica cultural, patrimonial i arqueològica

La majoria de publicacions de l'arxiu són fotocòpies d'articles, si bé n'hi ha algunes d'originals. Hi ha escrits editats dels anys 1913, 1924, 1938, 1939, 1948, 1949, 1952, 1953, 1954, 1955, 1972, 1974 i 1981. Abracen des de biografies, corpus arqueològics i publicacions de temàtica arqueològica a algunes edicions locals d'història, arqueologia i patrimoni⁶.

Documentació escrita

Aquest apartat documental es pot dividir per temàtiques:

1. Documentació relacionada amb les excavacions arqueològiques del 1943 a l'interior de l'església del Castell, el 1944 al Camp de els Lloses,

el 1972 al pla del Castell, a la *tonda*⁷ i a la torre de guaita, i el 1974 prop de la Rectoria Vella⁸. Aquesta informació està escrita a mà o a màquina pel mateix Felip Vall, i recollida en els seus dietaris d'excavació, llibretes o en altres tipus de suports.

Atès que les excavacions de Sant Andreu del Castell representaren la continuïtat de les investigacions arqueològiques inicials al municipi de Tona i alhora suposaren la posada en valor del monument i el seu entorn, passem a comentar breument dites intervencions:

Segons els diaris de camp escrits per Felip Vall, les excavacions a l'església van començar el dimarts 20 d'abril de 1943 i es van acabar el dimecres 19 de maig del mateix any. Durant aquest temps, es va desbrossar i netejar l'interior de l'església, es van fer excavacions tant a dins com a fora i es realitzaren plantes, alçats i algunes fotografies. Van ser diverses les tombes documentades a l'església de Sant Andreu; a la zona del presbiteri fou possible detectar una tomba antropomorfa excavada a la roca, orien-

Esbós general dels projectes a realitzar al conjunt de la muntanya del Castell. Llibre d'actes del Patronat del Castell, foli 2v – apartat 5è. 5 d'agost de 1956 (Dibuix Felip Vall – Arxiu Felip Vall)

tada oest-est i sense cap resta òssia. Al creuer, a l'altura del transsepte, s'observà una segona sepultura. En aquest cas de morfologia quadrangular, era oberta i contenia restes òssies remogudes de diversos individus⁹. A la meitat de la nau central hi havia un altre individu enterrat curiosament en una orientació molt diferent (nord-sud). De totes maneres la concentració més important d'inhumacions es trobava a la capella sud de l'església. Cal dir que durant la intervenció a l'exterior de la cara sud es van excavar un seguit d'estructures, enterraments i sepulcres rectangulars de pedra dels quals en tenim dues fotografies.

2. El grup de documents que fan referència a temes relacionats amb el museu, escrits a mà o a màquina per Felip Vall, i que corresponen a textos sobre l'origen i formació de la col·lecció, fulls d'inventari dels materials registrats des de l'any 1943, documents del cens de museus de la Diputació de Barcelona de l'any 1956 amb les dades del Museu de Tona, diaris del museu, amb anotacions entre el 1972 el 1982, així com edicions sobre algunes peces singulars seves.

3. Un altre capítol documental monogràfic tracta sobre el Patronat del Castell. Es recullen escrits sobre la seva formació l'any 1956, esborranys de les reunions de les juntes, les mateixes actes i la correspondència del Patronat. Alguns textos fan referència al Centre i l'Agrupació Folklòrica Castell de Tona. Altres documents citen les diverses actuacions de restauració de l'església i les subvencions que va aportar-hi la Diputació de Barcelona en aquells anys. També s'han inventariat fulls informatius parroquials i apunts sobre les festes del Castell.

Material fotogràfic

La col·lecció conté un important fons fotogràfic en diversos formats: paper, negatius, carrets, plaques d'impremta i negatius sobre vidre. No obstant això, n'hi podria haver més ja que encara no ha estat possible consultar-lo en la seva totalitat. Malgrat això, les fotografies que hem pogut observar han estat netejades i digitalitzades per a garantir-ne la seva conservació. Presenten un ampli ventall temàtic: festes majors i aplecs a dalt el pla del Castell, fotografies de monuments i paisatges, fotografies de caràcter personal, i moltes que

presenten un contingut històric i arqueològic¹⁰. L'estudi íntegre d'aquest fons permetrà conèixer l'autoria de les fotografies i avaluar la seva possible procedència d'altres arxius. És ben coneguda la faceta de fotògraf de Felip Vall i en el seu estudi es conserven diverses màquines de retratar d'època, així com els estris per poder fer també els treballs de revelat. Malgrat això, desconexim amb certesa l'autoria d'algunes de les fotografies documentades.

Dibuixos

Els dibuixos conservats al fons de Felip Vall són gairebé tots de temàtica arqueològica ja que la majoria es van realitzar durant les excavacions i estudis que ell mateix va dur a terme entre els anys quaranta i setanta. Cal destacar, sens dubte, la desena de planimetries fetes durant l'excavació de l'església de Sant Andreu els mesos d'abril i maig del 1943. Aquest material va acompanyat d'un gran nombre d'esbossos i anotacions on hi consten generalment detalls i mides. A més a més, durant aquestes excavacions es van documentar, mitjançant dibuixos, alguns dels materials recuperats¹¹.

En els anys subsegüents Vall va estudiar estructures com la torre del Castell i els paraments de l'església de Sant Andreu (inclosa la portalada), així com també aportà propostes de restauració del campanar barroc. Aquests estudis quedaren plasmats en forma d'alçats i croquis que van comptar amb l'aportació de professionals rellevants com l'arquitecte Camil Pallàs. Queda també molt clara la seva voluntat de dignificar i conservar el patrimoni de Tona ja que trobem nombrosos dibuixos d'un projecte de recuperació i museïtzació del pla del Castell, que malgrat les seves expectatives, mai es va arribar a materialitzar.

Materials arqueològics

A tall gairebé d'anècdota, per sorpresa nostra, vam localitzar un petit fons de materials arqueològics procedents gairebé en la seva totalitat del pla del Castell de Tona. Corresponen fonamentalment a ceràmica, metall, vidre, restes antropològiques, fauna i elements constructius i escultòrics. Pel que fa a la ceràmica, fou possible identificar-ne de diverses cronologies. Destaca la vaixella medieval i moderna. No obstant això, també hi ha una important quantitat de

materials ibers i romans. És curiosa la presència de minerals i fòssils: malauradament no estan etiquetats i se'n desconeix la procedència, però les característiques fan pensar que formarien part de l'entorn de la Plana de Vic.

* * *

Aquest article suposa només l'inici de la dignificació de l'arxiu personal de Felip Vall, que en un futur esperem completar amb l'estudi i buidat-

ge de tot el seu fons. Això permetrà aprofundir en molts aspectes de la primerenca arqueologia de Tona, duta a terme per erudits i aficionats, la qual cosa de ben segur contribuirà també a la recerca arqueològica de caràcter científic i pluridisciplinar que avui dia s'està desenvolupant en el territori.

Notes

1. J. Gudiol (1916), A. Romani (1926) i J. Danés (1932).
2. Les sèries més completes són els fulletons dels cursos d'arqueologia *Curso Internacional de Prehistoria y Arqueología. Ampurias* (1965-1970), o la sèrie del *Curso Internacional de Arte y Arqueología. Diputación Provincial de Barcelona. Instituto de Prehistoria y Arqueología*. Impartits durant les dècades dels anys seixanta i setanta.
3. Cartes dels "colaboradores de Prehistoria y Arqueología de la Diputación Provincial de Barcelona" (1968-1976) i de l'Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (1972-1977).
4. Una de les cartes és del "Gobierno Civil de la Provincia de Barcelona" (10-10-1945), signada pel "Comisario General de Excavaciones Arqueológicas", que denuncia les excavacions clandestines a un poblat iber de Tona i reclama l'inventari dels materials a entregar al Museu Episcopal de Vic. A la carta hi ha una anotació a mà de Felip Vall on puntualitza que no són excavacions sinó comprovacions i que ja s'ha fet el llistat dels materials documentats l'any 1943, fets que han contribuït a la *Declaración de Monumento Histórico Artístico* el 29 de setembre de l'any 1944.
5. Maluquer publicarà les seves interpretacions a la revista *Ausa*, vol. X (1982).
6. Felip Vall mostra gran interès per l'arqueologia cristiana, amb un recull de publicacions d'autors com Helmut Schlung i de Fernand Benoit, entre d'altres, i que posem en relació al descobriment dels fragments de sarcòfags a les excavacions del 1943 a l'església de Sant Andreu del Castell.
7. El dia 30 d'abril es treballa en el dipòsit d'aigües o *tonda* del pla del Castell de Tona, on es recuperen ceràmiques modernes dels segles XVIII al XX, restes de fauna que corresponen possiblement a un èquid i ceràmica romana de vernís negre.
8. El 9 de febrer de 1974, cap a les 15:30 de la tarda, un grup d'escoltes juntament amb altres persones del poble (Ramon Batllés, Jaume Moré (Orri), J. Homs i J. Cadena) van iniciar les excavacions a l'exterior de la Rectoria Vella, situada al solar del Camp de les Lloses. Els resultats foren escassos donat que només es van obrir unes cates que proporcionaren uns pocs fragments de ceràmica romana i medieval (informació citada del diari de l'antic Museu de Tona: 14 de gener de 1974 (p. 14) i 9 de febrer de 1974 (p. 17)).
9. Al costat es produí la descoberta d'uns fragments de sarcòfags paleocristians al capdamunt de la nau central, a tocar de la creueria. Actualment es conserven al Centre d'Interpretació del Camp de les Lloses.
10. D'aquesta temàtica arqueològica destaquem les sèries referents a les excavacions de l'església de Sant Andreu (1943), al Camp de les Lloses (1944), a la torre del Castell (1972) i a la Rectoria Vella (1974).
11. Destaquen els dibuixos dels materials del sepulcre de fossa de mas Tarabau (Balenyà). Neolític Mitjà. 4.000-3.500 a.C.